

AZERBAIJAN'DA HANLIKLAR DÖNEMİ ERKEK MİLLİ KIYAFETLERİ VE GÜNÜMÜZ GIYSİ TASARIMINA BİR UYARLAMA

MEN'S NATIONAL CLOTHES OF THE KHANNIC PERIOD IN AZERBAIJAN AND AN ADAPTATION TO TODAY'S CLOTHING DESIGNS

Minara Guliyeva Jamshidi*

Öz

Azerbaycan Hanlıklar dönemindeki milli kimlik, erkek milli kıyafetlerinin her alanında kendisini göstermektedir. Hanlıklar zamanında erkek milli kıyafetlerinin modelleri, kumaş ve süsleme özellikleri, giysilere ait biçim ve karakter özellikleri irdelendiğinde bunlar arasında süregelen çeşitli bağların olduğu ve bu bağların süreç içerisinde kendisini modern kültüre entegre etmeye çalıştığı saptanmaktadır. Yüzyıllar boyunca Azerbaycan ile diğer milletler arasında kurulan etkileşimler özellikle farklı kültürel miras kimliklerinin de Azerbaycan'da Hanlık döneminde erkek milli kıyafetlerine tesir ettiği görülür. Bu tesirin sembolizasyonu ve somutlaşması kıyafetler üzerinde kendine bir yer tutturmuş. Azerbaycan kimliğinin erkek çizgileri aracılığıyla nasıl miras alındığı ve korunduğu belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Hanlıklar döneminde farklı kültürel miras kimliklerinin gösterilmesi süreç içerisinde bu milli giyimlerin yerini modern giysilere bırakması geleneksel kültürden kopmadan yeni yöntemler ve teknikler kullanılarak çağa uygun giysilerin tasarlanabilmesine olanaklar hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Hanlıklar Dönemi, Erkek Milli Kıyafeti, Giysi Tasarımı, Ulusal Kimlik.

Abstract

The national identity of the Azerbaijani Khanate manifests itself in all aspects of men's national clothing. The models, fabric and ornamental features of men's national clothes during the khanates, the form and character characteristics of the clothes are examined, it is determined that there are various ties between them and these ties are trying to integrate themselves into modern culture in the process. It is clear that the interactions established between Azerbaijan and other nations for centuries, especially different cultural heritage identities, also influenced men's national clothes during the Khanate period in Azerbaijan. The symbolization and embodiment of this effect has made a place for itself on clothes. It is evidence how the Azerbaijani identity is inherited and preserved through male lines. Especially in the period of the Khanates, the fact that these national clothes are replaced by modern clothes in the process of showing different cultural heritage identities provides opportunities for designing clothes suitable for the era by using new methods and techniques without breaking away from traditional culture.

Keywords: Azerbaijan, Khanates Period, Men's National Dress, Clothing Design, National Identity.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 02.04.2023 – 14.06.2023

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, minara.guliyeva85@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-9072-4165>.

Giriş

Azerbaycan, coğrafi, stratejik konum ve ticaret açısından, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinde çok önem taşıyan yolların üzerinde yer alır. Ayrıca Azerbaycan tarih boyunca adından sıklıkla söz edilen, Çin'in batısı ile Avrupa'nın batısı arasında uzanan Asya'nın iç kesimlerinden de geçen İpek Yolu adlı ticaret yolunun üzerinde de bulunmaktadır.

Azerbaycan Türkleri'nin ata toprakları olan bölgeler 15.-18. yüzyıllarda Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi, Afşar devletleri direkt olarak Azerbaycan-Türk hakimiyeti tarafından idare edilmişlerdir. İran'ı ise 18. yüzyılın sonlarından itibaren yine Azerbaycan kökenli olan Kaçarlar yönetmişlerdir. Bu durum Azerbaycan'ın hem iç hem dış ilişkilerinde olumlu gelişmelere neden olmuştur. Azerbaycan'ın ulusal ve uluslararası ilişkilerine olumlu biçimde etki etmiştir. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkleri'nin siyaseten ve askeri alanda etki ettikleri bölgelerin genişlemesi ve Azerbaycan'da bulunan halkın hem ekonomik hem kültürel gelişimine imkân sağlamıştır.

Safeviler'den sonra İran'da kısa süreli otoriteye sahip olan Nadir Şah'ın ölümüyle (1747) Azerbaycan'da on dört hanlık, beş sultanlık oluşmuş ve Karabağ'da olan beş meliklik bağımsızlığına kavuşmuştur (İsmailov, 2014:253). Bundan dolayı 1750'den itibaren Azerbaycan toprakları küçük yönetim bölgeleri olan hanlıklara bölünmüş, askeri ve siyasi alanda durulma dönemi başlamıştır.

Hanlıklar, karışık olaylar ve siyasi süreçler sonunda, özgürlük kazanmak isteyen halkların mücadelesi ile kurulmuş ve 18. yy. ilk yarısından sonra bağımsızlığını ilan etmiştir (Köprülü, 1993:144). Bakü, Gence, Karabağ, Şirvan, Şeki, Kuba, İrevan, Talış ve İlus hanlıklarından oluşmuşlardır (Caferoğlu, 1940:18). Malum olduğu üzere hanlıklar, bir anlık kararlar ile oluşmamış, aksine temelini tarihin getirdiği zorunluluklar ve meydana gelen hadiselerden almıştır.

18. yy. Azerbaycan'da hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetlerinin öğrenilmesinde Şeki Han sarayının duvar resimleri (Görsel 2) ve Evez Ali Muğani'nin (Görsel 1) bu döneme ait sanat eserleri çok önemli kaynaklardan biridir (Terlanov ve Efendiyev,1960:100). Ayrıca Bakü'de bulunan Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi'nde (Azizbeyova, 1973:5); Azerbaycan Devlet Hali ve Halk Tatbiki Sanatı Müzesi'nde, Lenkeran Devlet Tarih Müzesi'nde (Azerbaycan), Azerbaycan'ın erkek milli kıyafetleriyle ilgili çok önemli bilgiler bulunmaktadır.

Görsel 1. 18. Yüzyılın Sonlarında Yaşamış Azerbaycan Ressamı Avaz Ali Muğani'nin Resimlerinden (Efendiyev,1960:32).

19. yüzyılın ortalarında Azerbaycan'a gelen Rus sanatçıları, V. V. Vereşşakin ve G. G. Gagarin kendi resimlerinde Azerbaycan halkının yaşam ve yaşam tarzını yansıtan eserleri özellikle ilgi çekici ve değerlidir. Bakü, Şamahı, Nuha dahil olmak üzere Azerbaycan'ın birçok şehrini, Gence ve Kazah'ı ziyaret eden bu sanatçılar, dönemin giyimiyle ilgili çok değerli bir kaynak oluşturmuşlardır. Özellikle G. Gagarin'in daha sonra Paris'te yayınlanan "Kafkas kıyafetleri" albümü Azerbaycan kıyafetleriyle ilgili bilgi vermektedir (Efendiyev, 1960:21). Böylece Azerbaycan'daki seyyahların notlarına ve o dönemin giyim üzerine yazılı literatürüne ve sanat örneklerine dayanarak 18. yüzyıl kıyafetleri hakkında kesin bir fikir söylenilebilir.

Azerbaycan'ın erkek milli kıyafetleriyle ilgili bilgilerin olduğu literatür taramaları yapılarak gerekli yayınlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada Azerbaycan'da hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri ve bunun ulusal kimlikle ilişkisi ele alınarak, erkek milli kıyafeti tasarlanmıştır. Özellikle farklı bir kültürel miras kimliği sergileme bağlamında Azerbaycan'da hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetlerinin literatürde çok az araştırıldığı da görülmüştür.

Araştırmada nitel yöntem ile literatür taraması yapılarak yerli ve yabancı dokümanlar incelenmiştir. Hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri 18. Yy - 19 yy.' a göre araştırılıp, ulaşılan kaynaklar taranıp bu dönemlere ait kıyafetlerin kullanım alanı ve işlevsellikleri bakımından özellikleri ele alınmıştır. Bu kıyafetlerde kullanılan genel karakteristik özelliklere sadık kalınıp, erkek kıyafeti tasarlanmıştır. Çalışma içerisinde ayrıca kumaş özelliği, renklerin, dokuların, aksesuarların ve süslemelerin dönem içi özelliğine uygun olarak yansıtılmasına dikkat edilmiştir. Bu incelemeler sonucunda konu, üç başlık altında "Ulusal Kimliğin Bir Göstergesi Olarak Giyim Kuşam", "Hanlıklar Dönemi Erkek Milli Kıyafetleri" ve "Günümüz Giysi Tasarımına Bir Uyarılama" başlığı altında ele alınmıştır.

1. Ulusal Kimliğin Bir Göstergesi Olarak Giyim Kuşam

Kimliği kuran, pekiştiren, ortaya koyan giyim, bizi biz yapan özelliklerle ilgili net bir ifadeden çok bu durumu insanların düşüncelerini sağlayan bir işaret (Davis, 1997:15) olduğu dikkate alınmaya değer bir düşüncedir. Çünkü doğduğumuz an sahip olduğumuz, sonradan elde etmeye çalıştığımız ya da zorla bize ilâştirilen tüm kimlikler sonradan oluşturulmuştur. Bundan dolayı seçilen kıyafet biçimleri bize atfedilen kimliklerimizi daha da ortaya çıkararak bu söylem kalıplarını düşündürmeye olanak sağlar.

Kimliğimiz bize başka kişiler ya da toplumsal durumlar sebebiyle verilmiş de olsa biz kendi kimliğimizi yaratma konusunda etkin faaliyetlerde bulunuruz. Giyimimiz bize kimliğimizin bir yansıması olmakla beraber, kimliğimiz de giyimimize yansır. Yeni doğan bir bebek içinde bulunduğu toplumun yapısına göre giydirilse de ilerleyen zamanlarda bu giyim kuşam onun kimliğinin oturmasına katkıda bulunur.

Kıyafet, bir toplum içindeki toplumsal katmanlaşmayı görünür kılan ve ulusal kimliğin belirginlik kazanmasının bir sembolüdür. Kıyafet unsurları, giyenleri bir ulus kimliğini paylaşan kişiler olarak tanımlar ve biçim, süsleme ayrıntılarıyla her ulusun kendisini komşularından nasıl farklılaştığını ortaya koyabilir.

“Giyim kuşam dili, özellikle toplumsal kimlik ve statülerin belirlenmesi ve duyguların dile getirmesi açısından yadsınamaz bir öneme sahiptir”. Ayrıca kıyafetler bir semboller ve anlamlar sistemi içinde işleyen sözel olmayan iletişim biçimleridir (Martinez, 2017:15,308). Bazı uluslar, kimlik göstergesi olarak kıyafet biçimleriyle özdeşleşmiş durumdadır. Bir ülkenin üyeleri kültürel farklılıkları bakımından diğerine benzer ve hatta aynıdır denilebilir. Dil ve din bu niteliklerin başında gelse de gelenekler, kurumlar, kanunlar, folklor unsurları, mimari, giyim, beslenme, müzik ve sanat tekniği, hatta renk ve görünüm bile farkı aktarabilir veya değiştirebilir.

Giyimin etkili olduğu bir diğer alan da dinsel ve siyasal kimliklerdir. Dinsel kimlik olarak giyim, oldukça ön saflarda yer alan bir unsurdur. Ulusal kimliğin bir göstergesi olarak giyim kuşam politik olarak da ön plana çıkmasıyla ehemmiyet içerir. Ayrıca günümüzde Azerbaycan'da hanlıklar dönemi milli erkek kıyafetlerinin yalnızca yapılan etkinliklerde bir materyal konumunda olması da kimliklerin ne oranda gerçek dışı, ortama uydurulmaya çalışılan araçlar olduğunu göstermektedir.

Geçmiş dönemlerden bu yana sivil bir halk oluşumunun şekillenmeye başladığı 1800'lü yılların sonlarına kadar erkek modası, ulusal kimliğin belirleyici öğelerinden biriydi. Bir anlamda giyim, insanlar arasındaki sembolik sınırları tanımlama işlevine sahip bir "özdeşleşme" aracıdır. Kamusal alanda giyimin toplumsal statü ve sınıf farklılıklarını somutlaştırmadaki önemi, açıkça görülmektedir. Bu nedenle kimlik, hayatın politik/kültürel yönleriyle ilgili olmakla beraber hem sembolik hem de yan anlamsal değere sahiptir.

Bu tarihi karardan, toplumsal hayatta ayrıcalık ve zenginliğin bir göstergesi olarak giyimin, daha önceki dönemlerde sınıflar, toplumlar arasında önemli kategorik farklılıklar ürettiğini anlamak kolaydır. Bu nedenle, giyim, 18. ve 19. yüzyıllar boyunca zenginlik veya yoksulluğun birincil göstergesiydi ve bu özellikle ilişkili kimliğin, sınıf bağlarının ve yaşam standartlarının en belirgin özelliğini olumlu bir şekilde yansıtmaktadır. Ancak 19. yüzyılın sonunda, sınıf yapısı ve kıyafet davranışının yukarıda bahsettiğimiz nedenlerle çözülmeye, daha doğrusu daha karmaşık hale gelmeye başlamasıyla, bu gelişme kıyafet tarihçilerini "19. Yüzyıldaki tüm sosyal sınıflar aynı giyim tarzını benimsemiştir" çıkarımını yapmaya sevk etmiştir (Crane, 2000:16).

Giyinme alışkanlıkları, politik ve kültürel olarak, kimliğe tanımlayıcı gösterge değeri yükler. Bahsedilen alışkanlıklar, aynı zamanda, politik, kültürel ve sosyal olarak belirli bir davranışı empoze etme açısından, kullanıcıyı etkili bir kültür taşıyıcısı- elitlerin sembolü-yapar. Bu kültürel taşıyıcının rolü, "anlam" için verilen sınıf mücadelesinde çok önemlidir. Çünkü söz konusu rol, toplumun semantik veya sembolik inşasında ve müteakip dönüşümünde önemli bir işleve sahiptir.

Kıyafet modası sadece materyalist bir kültür görüşü değil, aynı zamanda kimlik odaklı bir politik ve ideolojik algı meselesidir. Bu politik ve ideolojik işlevin dışında, kişinin giyim tarzı, o erkeğin yaşam tarzı ve anlayışı etrafında biriken bir görsel çekicilik iletişim sistemi olarak modanın önemli unsurlarından biridir. Kıyafet ve makyaj tercihleri sadece kimliği ifade etmenin bir aracı değil, aynı zamanda beden yüzeyinde ifade edilen maddi bir kültürel faktördür. Sözü edilen maddi kültür unsuru, insanları birbirinden ayıran belirli siyasi/kültürel ve sosyal kategorilerin kurulmasına da hizmet eder. Toplumdaki donmuş kimlik algısını sürekli sarsarak yeni kimlik kurguları sunan giyim tarzı, dolayısıyla bir kimliği ve dolayısıyla kültürel farklılıkları ön plana çıkaran giyim tarzlarıdır. Bu nedenle giyim modası bir tür kimlik ideolojisi olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu varsayım ve çıkarımlardan hareketle denebilir ki, Azerbaycan hanlıklar dönemi erkek kıyafetlerinde kimlikle ilgili olan harici vurgulamalar, milli kimliği saran görünür işaretlerle beraber ele alındığında kimlikle ilgili farklı ideolojik ve kültürel boyutlar yaratmaktadır.

Bu çalışma, Azerbaycan Hanlığı döneminde erkek milli kostümü ve milli kimliğin inşasında ve kişisel tercihteki rolüne kısa bir giriş niteliğindedir. Ulusal kıyafetle ifade edilen milli kimlik düşüncesi, devlet söyleminin yaydığı kapsayıcı bir ideal gibi görünüyorsa da Azerbaycan erkekleri özgün renk, dekorasyon ve stil seçimleriyle hangi kimliğin ne olduğuna dair kendi düşüncelerini gerçekleştirmektedir. Bu uygulama, giyimin "yabancı" öğelerini alıp kendi haline getirmeye yönelik daha geniş kültürel kanıtlama aşamalarının daha küçük olan ölçeği gibi düşünülebilir. Örneğin, hatıralık bir gümüş hançer aynı zamanda bir bireyin tarzının ve bir bireyin kimliğinin ifadesinin ayrılmaz bir parçası olabilir.

2. Hanlıklar Dönemi Erkek Milli Kıyafetleri

18. yy' a Azerbaycan tarihinde hanlıklar dönemi denir. Bakü, Kuba, Şamahı, Karabağ, Nahcivan vs. gibi ayrı ayrı müstakil hanlıkların oluşması, milli giyim kuşam tarihinin gelişmesini belirli ölçüde etkilemiştir. Bu hanlıkların birbirlerinden farklı siyasi ve iktisadi durumda olması, giyim kuşamda da farklılaşmaların olmasına neden olmuştur (Terlanov ve Efendiyev, 1960:100).

Azerbaycan'da erkek kıyafetlerinde model veya süslemenin haricinde kumaşlar da dikkat çekmektedir. Kaynaklarda, Azerbaycan'ın 17. yy.' da Yakın Doğu'nun en önemli ipek üretim merkezi olduğundan bahsedilmektedir.

Şirvan, Şamahı, Şeki ve Şuşa şehirlerinin ipek üretiminin önemli merkezleri olması, çeşitli ipekli kumaşlardan giysi yapılmasına olanak sağlamıştır. Nahçıvan, ipek üretiminin yanı sıra pamuk ve yün dokumacılığı da geliştirmiştir. İç çamaşırlarında ipek kumaş kullanmayı tercih eden zenginlerin aksine keten ve pamuklu kumaşlar da tercih edilmektedir.

17. yüzyılda Azerbaycan'da başlayan tekstil üretiminde uzmanlaşmanın sonraki yüzyıllarda da devam ettiği görülmektedir. Burada üretilen brokar, tafta, müslin, tirme¹, kadife, diba, patiska ve diğer kumaşlar yurtdışına da satılmaktadır. Erkek kıyafeti ağırlıklı

¹ Kumaş Türü

olarak yünlü kumaşlardan yapılırdı. Bunlar saten, tafta, brokar, kadife ve diğer kumaşlar olarak da bilinir.

Efendiyev'e göre hanlıklar döneminden başlayarak dokunan kumaşlarda Batı Avrupa desenlerinin unsurları (2003/b:120) bulunurdu. Ayrıca bu dönemde ipek, yün, pamuk, keten vs. kumaşlarının yaygın olmasının yanı sıra çeşitli içeriklere sahip konulu² kumaş desenleri tamamen kaybolmuş, yerini bitkisel ve geometrik desenlere bırakmıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısında kumaş üretimini de etkileyen ekonomik krizin görülmesi, halkın kumaş üretiminde kullandığı hammaddelerin çoğunlukla düşük kalitede olduğunu ve üretilen kumaşlarda da kaba ve basit desenler kullanıldığını göstermektedir. Bu dönem Azerbaycan'ın Şamahı, Gence, Tebriz, Şirvan vs. bölgelerinde kalıplarla, baskı usulü desenleme yöntemiyle hazırlanan kumaşlar (Güngör, 2007:221) yaygın olmuştur.

Erkek kıyafetiyle ilgili bilgiler Azerbaycan atasözlerinde de geçmektedir. Örneğin, "aba³", "çuha" dış giyimleri, "bir abam var ataram, harda olsa yataram"⁴, "abanın gedri yağışda belli olar"⁵, "adamın mahut çuhalı gohumu (dayısı) gerek"⁶ şeklinde atasözlerinde yer almaktadır.

"Çuha" Türk dilinde "mahut" anlamına gelir. Özellikle kalın kumaştan yapılan çuha, adını dikildiği kumaş isminden alır ve geleneksel erkek kıyafet setine dahil edilir. Çuha, Kafkas halkları arasında da yaygın bir dış giyim türüdür (Efendiyev, 1960:21; Bünyadova, 2016:123). Bu giysi, bir tür değiştirilmiş erkek "arkalık"ı olarak kabul edilebilir. Fakat onun "arkalık"tan farkı uzun (eteği) olmasıdır.

Görsel 2. Şeki Han Sarayının Duvar Resminde Erkek Kıyafetleri (Mustafayev,2016:40).

² Azerbaycan'da kumaşlar (halı) sanatsal özelliklerine göre genel olarak "geometrik", "bitkisel motifli" ve "konulu" kumaşlar olmak üzere üç gruba ayrılır (Güngör, 2007: 170).

³ Azerbaycan Türkçesinde "aba" -dervişlerin giyimi olarak da bilinir (Bürhaneddin, 1988:656).

⁴ "bir abam var atarım, nerede olsa yatarım"

⁵ "abanın değeri yağmurda belli olur"

⁶ "adamın mahut çuhalı akrabası (dayısı) gerek"

Erkeklerde giyimin önemli kısımlarını çuha oluşturduğu Dede Korkut destanında da geçmektedir. Örneğin, “Bir yiğit olsa dirisi haberin getirse çırgap çuha altun akça virür-idüm.”⁷ (Ergin, 2014:131); “Böyle digeç kız tanıdı bildi kim Beyrekdür, cübbesi-y-ile çuhası-y-ile Beyreğün ayağına düştü.”⁸ şeklinde destanda yer almaktadır. Böylece çuhanın ortaçağdan itibaren 19.-20. yüzyıl başlarına kadar (Şirvani, 1956:477) kullanıldığı bilinmektedir.

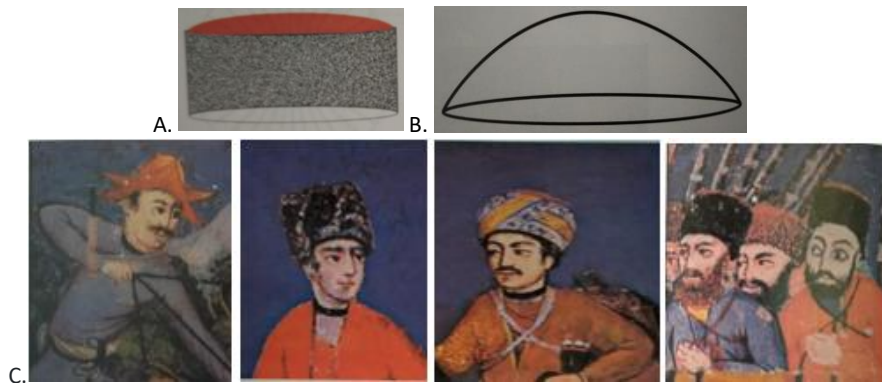
Dönemin erkek kıyafetleri günlük giyilen kıyafetlerden hiç ayırt edilmeyerek sadece silahlarla zenginleştirilmiştir. Görsel 3’de savaşçı ve avcı kıyafetleri tasvir edilmiştir. Savaşçıların hangi tarafa ait olduğu yalnız onların başlıklarından belli olurdu (Dünyamalıyeva, 2003b:132).

Görsel 3. A. Zırhlı Savaş Kıyafeti; B. Savaş Kıyafeti; C. Avcı Kıyafeti (Dünyamalıyeva,2003b).

2.1. Başlıklar

18. yüzyılda erkek başlığı “silindirik börk”⁹ ve “tesek”ten oluşurdu (Görsel 4-a,b). Din adamlarının başlığında hâlâ “taylasan”¹⁰ kullanılırdı (Dünyamalıyeva, 2003b:131). Bununla ilgili bilgiler ancak Şeki Han saray duvar resimlerinden ve M.P.Vagif’in eserlerinden elde edilebilir.

Görsel 4. A. Silindirik Börk; B. Tesek C. Başlık Çeşitleri (Dünyamalıyeva,2003b:131).

⁷ “Bir yiğit olsa, diri olduğu haberini getirse elbise (altın işlemeli süslü elbise) (Ergin, 2009: 75) çuha altın para verir idim”. Daha detaylı bir okuma için bkz. Cemal Meydan; Minara GULİYEVA, “Oğuz Türklerinde Giyim Kuşam: Dede Korkut Örneği”. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 3(5), 169-191.

⁸ “Böyle diyince kız tanıdı bildi ki Beyrektir, cübbesiyle çuhasıyla Beyrek’in ayağına düştü”

⁹ “çuha”dan yapılmış düz tepeli bir külahtır.

¹⁰ erkeklerin başlarına sardıkları sarığın sırta uzanan bölümüdür.

18. Yüzyılda erkek başlıkları arasında sıradan “arakçın”lar ve “çalma”ların yanı sıra farklı bir başlık da kullanılmıştır. Azerbaycan’da en çok erkek baş giyimi olarak takılan kuzu derisinden dikilmiş, uzun, bombe şekilli bu başlıklar, 19. yüzyılın yarısına kadar kullanılmıştır. Bu tip başlıklar genelde Şuşa şehrinde dikilmiştir (Aliyeva, 2019:117).

Başta, yüksek, kenarları yukarı doğru katlanan külah (başlık), deriden dikilen “papak”¹¹ veya börk kullanılırdı (Görsel 4-c). Papak sakinlik, iç huzur, onur ve Azerbaycanlı erkeklerinin şerefine simgesi sayılırdı ve papağın düşmesi, utanç verici bir durum olarak algılanırdı. Papağın izinsiz biçimde alınması, çalınması, onun sahibine beslenen düşmanlığı işaret eder ve en büyük saygısızlık, hakaret sayılırdı. Kişinin sosyal şerefi papağın şekline göre ifade edilirdi. Erkekler akşam yemeği sırasında, kendi “papaklarını çıkarırdı. Papak olmadan halka açık görünmek uygunsuz kabul edilirdi.

Kuzu veya karagül cinsi koyundan imal edilen papaklar erkekler için çok önemlidir. Farklı biçimleri ve yerel adları vardır. E. Torchinskaya'ya göre ülkede dört çeşit Azerbaycan papağı mevcuttur. Petersburg'da Hermitage Müzesi'nde: “yappa papak” (veya kara papak-siyah papak) Karabağ'da çok popülerdir ve üzeri kumaş kaplıdır. Renk bakımından farklılık göstermektedirler; “kırmızı (altın) papak” ve “gümüş papak”. “Motal papak” (veya çoban papağı) uzun, yumuşak yapısı ile genellikle alt sınıfların kullandığı başlıklardandır.

18. yy. da yeni bir başlık yaygın olmaya başlamıştır. Bu başlık kuzu derisinden yapılan “şiş papak” (veya bey papağı) olarak adlandırılan konik veya keskin uçludur. “Şiş papak”, 18. yy. sonlarına kadar en fazla giyilen başlığa dönüşmüştür (Terlanov ve Efendiyev, 1960:103).

“Dagga” ve “çerkezi” isimli başlıklar, genellikle Şeki şehrinde yapılırdı. Sür deriden yapılmış “çapma”, “gelemi”, “şikari” gibi başlık türleri şehir nüfusu arasında özellikle moda olmuştur (Mustafayev, 2016:47).

Erkekler kışın kumaş ve yün atkı giyerlerdi. Ayrıca Şirvan şehrinde deve yünü başlıklar çok değerli olmuştur. Başlıktaki astar, renkli ipekten idi ve başın çevrilmesiyle astarı da görünürdü. Genellikle başlıklar kepenekle (çoban kıyafeti) tamamlanırdı.

¹¹ Erkek Baş Giyimi

“Arahçın¹²”; toplum içinde erkekler arahçının üstünden “papak” veya “emmame” kullanırlardı. Azerbaycan'da hanlıklar dönemi erkek arahçınları daha sade olmuştur (Melikova, 2017:205).

18. yy.'da “emmame” adlandırılan baş giyimi de çok yaygınlaşmıştır. “Emmame” kullanan erkekler başlarına “arahçın”a benzer fakat daha yüksek ve sert malzemeden dikilmiş papak üzerine kumaş sararlardı (Terlanov ve Efendiyev, 1960:105). “Emmame”ler, din hocaları, molla, tarikat liderleri ve din büyükleri tarafından kullanılırdı (Görsel 5).

2.2. Dış Giyim

18. yüzyıl erkek giysileri iç ve dış giyimden oluşmakta, bele ve omuza giyilenler olarak ayrıştırılmaktadır. Erkeklerde dış giyimi üst ““çuha”, “aba”, “arkalık”, cepken” ve “kürk”ten oluşurdu (Görsel 6,7).

18. yy. Azerbaycan'da erkekler üst giyim olarak uzun kollu, bedene oturan ve kalın kumaşlardan dikilen “çuha” kullanırlardı (Görsel 5-a). “Çuha” katmanlara ve büzgülere sahip, belden çıkarılabilme özelliğinde olan bir giyim türüdür. Evde dokunan kumaşlardan ya da “tirme”den yapılırdı. Giyen kişinin yaşına bağlı olarak çuhanın rengi ve uzunluğu değişirdi. Gençler kısa, açık renkli; yaşlılar ise siyah veya koyu renkli, uzun etekli çuha kullanırlardı (Efendiyev, 1960:21). “Çuha”nın altına uzun, kaliteli yünden dokunmuş şalvar giyilirdi. Örme, uçları renkli, hotozlu iplerle belden bağlanan şalvarlar, 16.yy.'da olduğu gibi 18. yy.'da da özellikle aşağıdan dar olup, yukarı gittikçe genişlerdi (Terlanov ve Efendiyev, 1960:100-102). M.P. Vagif'in şiirlerinde şalvarın özellikle yeşil renkte, uzun olduğu ve tüylerinin parfüm kokan yünden yapıldığı belirtilmiştir (Dünyamalıyeva, 2013: 104).

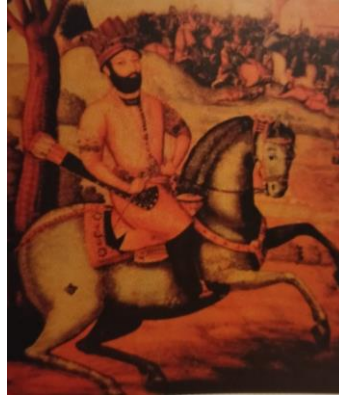
Çuhanın yanı sıra mollalar ve saygıdeğer büyükler bu dönem üst giyim olarak geniş uzun kollu “aba” giyiyorlardı (Görsel 5-b). “Aba”, geniş kesimli baldır bölgesine kadar uzanan, yünden dokunan veya tirme (ipekli pahalı bir şal) adlı kumaştan yapılan erkek dış giysisi (Bünyadova, 2016:124) olarak bilinmektedir.

¹² “Kenarlarının ve içinin ter ile yağlanıp kirlenmemesi için külah veya kavuğun altına giyilen takkenin adı”. Daha detaylı bir okuma için bkz. Reşad Ekrem Koçu, (1967: 13). Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Ankara: Başnur Matbaası.

Görsel 5. A. Çuha; B. Aba (Efendiyev,1960:22).

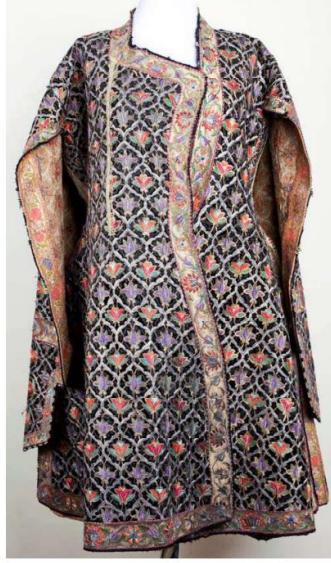
“Çuha”, 19-20. yy. başlarında durmaksızın kullanıldı. Ancak daha sonraki dönemlerde “çuha”ya vezne eklendi. Vezne, erkek “çuha”larının göğüs kısmına dikilen uzun bir ceptir (Görsel 11). 19. yüzyılın başına kadar “vezneli çuha”lar yaygındı (Bünyadova, 2016:123). Kemerden asılan hançer ve çuhanın yakasında kullanılan vezne erkek kıyafetlerinin tamamlayıcı bir unsur olarak kalmaktaydı. Bu unsurlar kısmen işlevsel önemini yitirmiş ve daha çok dekoratif süs olarak tutulmuştur (Dünyamaliyeva, 2013: 106). Şu anda, bu tür “çuha”lar ulusal dans topluluklarında dansçıların kıyafetlerine dahil edilmiştir.

Görsel 6. Hanlıklar Dönemi Erkek Milli Kıyafeti (Dünyamaliyeva,2013).

“Çuha”, “aba” veya “kürk”ün altına uzun, dar kolları olan ve vücuda oturan arkalık giyilirdi. Altın ve gümüş ipliklerden yapılan işlemeleri olan arkalıkları genelde zenginler kullanırdı (Dünyamaliyeva, 2003a:113). Ön tarafı ipek ve diğer kumaşlarla yapılan düğmelerle iliklenip, üst tarafına bel kısmına ince kemer veya kuşak sarılırdı. Arkalıklar, sahibinin sosyal statüsüne göre saten kumaş, kadife, kaşmir, ipek gibi malzemelerden yapılan uzun ceketlerdir. Erkek arkalıkları nadiren gösterişli süslemelerle süslenirdi (Melikova, 2017:205).

Cepken özellikle kalın kumaştan yapılırdı. Kırmızı ve yeşil renkli kadife kumaştan olan cepkenler çok yaygındır. Cepken yanlarında, vücudun daha da güzel görünmesini sağlayan, aşağıda “çapık” adı verilen kabarık kısımları mevcuttur (Efendiyev, 1960:23).

Görsel 7. Çepken (kadife, bafta, serme, gümüş, ipek), 18. yy. (Veliyev ve Abdulova,2016:275).

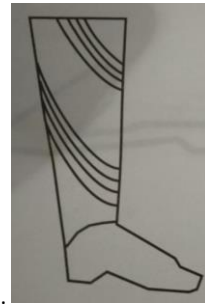
Azerbaycan'ın dağlık bölgelerinin ikliminin soğuk olması nedeniyle üst giyimi olarak kürk kullanılırdı. Kürk ise üzerine nakış yapılmış, tutturucusu olmayan dış giysisidir. Genelde kuzu derisinden olan kürklerin yünlü kısımları içe doğru, kenarları ise işlemelidir (Dünyamalıyeva, 2003a:113). En kaliteli kürkler Şuşa, Şeki ve Karabağ'da dikilirse de İran'dan getirilen Horasan kürkleri de ünlü olmuştur.

2.3. Ayakkabı

18. yüzyılda erkek ayakkabıları da çeşitli olmuştur; en fazla yaygın olan ayakkabılar deriden dikilmiş tabansız küçük "başmak"lardı. Bunun dışında özellikle zenginler ince deriden dikilen uzun çizmeler giyer, köylüler ise çok eski dönemlerden beri yaklaşık olarak 20. yy. başlarına kadar çarıklar giyerlerdi (Terlanov ve Efendiyev, 1960:103). Dolayısıyla çizmeler aristokratlar, çarıklar ise köylüler arasında yaygındı. Çarıklar köylüler tarafından giyilen günlük ayakkabılardı (Görsel 8-a). Ayrıca çarıkları giyerken kısa ve uzun yün çoraplar da kullanılırdı.

A.

B.

Görsel 8. A. Erkek Çarığı (Efendiyev,1960:22); B. Erkek Çizmesi (Dünyamalıyeva,2003b).

Şeki han sarayı duvar resimlerinde erkek ayakkabılarının siyah, sarı, koyu kahverengi uzun çizmeler olduğu görülmektedir (Görsel 8-b). Ayrıca av ve savaş zamanı bol pantolon paçası çizmenin içine sokulurdu (Dünyamalıyeva, 2003b:131).

2.4. Diğer Aksesuarlar

18-19.yy.'daki kemerler, erkek giyiminin ayrılmaz bir parçasıydı ve giyen kişinin milliyetini, zenginliğini ve yaşını tanımlıyordu. Erkekler ince kemer takarlardı. Altın, gümüş ve pirinçten yapılmış kemerler üzerine işlemler yapılırdı. Erkek kemeri eteğe kadar uzanan çeşitli şekillerde ince ve uzun deri parçalarıyla kaplıdır. Kayışın üzerindeki metal parçalar yuvarlak, baklava desenli, dört köşe olmuştur. 18.-19. yy.da Azerbaycan'da "çerkezi kemer" isimli kemerler daha yaygındı ve bu tür kemerler Zakatala, Şeki, Gazah, Kuba ve Gence şehirlerinde (Efendi,1976:104) çok kullanılmıştır.

Bu dönemde erkek takıları yüzük, kemere takılan hançer veya ince gümüş kemerd (Görsel 9-a,b). 18. yüzyılda neredeyse tüm erkekler bir hançer taşıyordu. Bunun temel nedeni güzellik değil (19.yy. sonlarında olduğu gibi) kendini kaçaklardan ve haydutlardan korumak içindir. Bu görüş, 18. yüzyılın sonunda Azerbaycan'ı ziyaret eden gezgin Mareşal Von Biberstei tarafından da doğrulanmaktadır. Bu durumu şu sözlerle "Köylüler tarlada çalışırken bile yanlarında hançerleri vardı." (Efendiyev, 1960:22) dile getirmektedir.

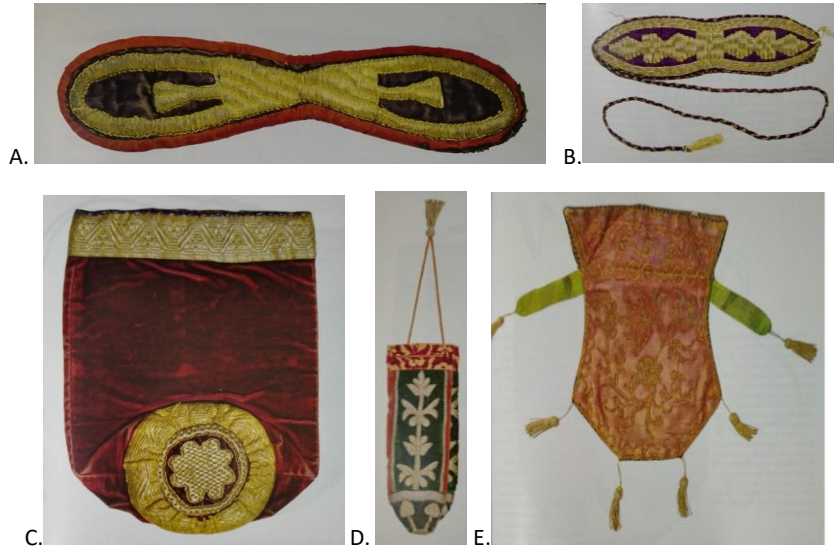
Görsel 9. A. Hançer (Efendiyev,1960:22); B. Üzeri Figürlü Gümüş Parçacıklar ile Süslenmiş Kemer, 19. yy. Zakatala, Azerbaycan (Efendi,1976).

18.yy-19. yy. sonlarında, Azerbaycan'da erkeklerin gardıroplarının bir parçası olan "bıyık bağ"ları (Görsel 10-A,B) üst sınıfın temsilcileri tarafından yaygın olarak kullanılırdı (Melikova, 2017:78).

Sakal, bıyığın uzatılması veya tıraş olmak, din, cinsiyet kimliği ve kültürel mirasın diğer önemli özelliklerindedir. Birçok kültürde sakal, bıyık gibi kültürel değerlerin kabul edilmesi ya da reddedilmesi bir kavme veya kültüre ait olmanın bir göstergesidir (Gürer, 2015:3). Bıyıkların uzun yıllar Azerbaycan'da erkeklığın sembolü olarak kabul edilmiş ve kullanılmıştır. Bıyıkların

kesim biçimi ve bakımı erkeklerin sosyal konumlarına göre şekillenmiştir. Sakal ve bıyık kullanımı diğer aksesuarlarda olduğu gibi nasıl kullanıldığına bağlı olarak anlam aktarma aracı olarak kullanılmaktadır.

Azerbaycan'da "tekelduz" sanatı çok eski ve kompozisyonları bakımından da çeşitlidir. "Tekelduz" nakışları dönemin kadın giysi ve ev tekstillerinin yanı sıra erkek kıyafet ve süs eşyalarında da görülmektedir (Görsel 10-E). Tütün kesesi üzerinde görülmekte olan "tekelduz" nakışı Azerbaycan Milli Halı Müzesinde sergilenmektedir. "Tekelduz" nakışları, gezmeli ve gezmesiz; şaheli ve şahesiz; dizilen nakışlar ise içli ve içsizlerdir. Tekelduzda "gezme" herhangi bir tasvirin etrafına dikilip gezdirilen diğer renkli ip hattına denir. Tabii ki burada iplerin renklerinin birbirlerine uyum sağlaması önemlidir. "Şahe" tekelduzda, belirli kompozisyonlarda yapılan bitkisel motifleri, özellikle çiçekleri, birleştiren dallara denir (Terlanov ve Efendiyev, 1960:81,82).

Görsel 10. A. Bıyık Bağı (Kadife, İpek, Gülebetin, uz. 13.5 cm), 19 yy. Sonları, Azerbaycan (Melikova, 2017:83); B. Bıyık Bağı (Kadife, İpek, Gülebetin, uz. 13 cm), 19 yy. Azerbaycan (Melikova, 2017:83); C. Tütün kesesi (Kadife, Bafta, Gülebetin, uz. 17 x 13 cm), 19. Yy. Sonları, Azerbaycan (Melikova, 2017:144); D. Tütün kesesi (Kadife, Atlas, Pamuk, İpek, Gülebetin, uz. 21 x 10 cm), 19 yy. Sonları, Bakü, Azerbaycan (Melikova, 2017:141); E. Tütün Kesesi (İpek, Tekelduz, uz. 14.5 x 9.5 cm), 19 yy. Sonları, Şeki, Azerbaycan (Melikova,2017:149).

Dönemin erkek aksesuarı olarak yer alan bıyık bağı ve tütün kesesi üzerinde "gülebetin tikme"lerin özellikle fazla kullanıldığı görülmektedir (Görsel 10-C, D). Şöyle ki bu tikme, özellikle ağır ve pahalı kumaşlar üzerinde kullanılmıştır. "Gülebetin tikme", tirme adlandırılan kumaş üzerinde altın ve gümüş veya pirinç iplerle süslenirdi (Terlanov ve Efendiyev, 1960:85). Bu işlemler bazı erkek kıyafetleri, arahçın, saat kutusu, bıyık bağı (Görsel 10-A, B), tütün kesesi vs. üzerinde görülmektedir.

Tarihte 19. yy. Azerbaycan'ının Rusya ile birleşmesi ticaretin ve sanayinin gelişmesini etkilediği bilinmektedir. Bu dönem Bakü şehri Rusya'nın sanayi merkezlerinden birine dönüşmeye başlamıştır. Bu nedenle şehrin büyümesi, fabrika sayısındaki artış, çok fazla insan gücü gerektirmiştir. Azerbaycan'ın diğer bölgelerinden gelen kişiler bu fabrika ve petrol yataklarında çalışarak kendi hayatlarını yeni yaşam tarzı ile birleştiriyorlardı. Milli kıyafetler yeni yaşam tarzı ve iş ortamına uyum sağlamıyordu. Bu nedenle çalışan kişiler Rusya'dan getirilmiş ucuz kumaşlardan yeni sade biçimde giysi diktirip giyiyorlardı. Bu da gündün güne şehirlerden köylere yayılarak milli giyim ortadan kalkmasına neden olmuştur (Terlanov ve Efendiyev,1960:106). Böylece Azerbaycan'ın Hanlıklar dönemi milli erkek kıyafet biçimleri ve kıyafet öğeleri 20. yy. başlarında tamamen ortadan kalkmıştır. Günümüzde, Hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri Azerbaycan halkına ait sanatsal unsurlar müzelerde, sinema ve tiyatrodan oynanan rollerde canlandırılmakta ve sergilenerek saklanmaktadır.

3. Günümüz Giysi Tasarımına Bir Uyarılma

Azerbaycan'da Hanlıklar döneminin zenginliği giyimine de yansımıştır. Özellikle o dönemde erkeklerin giydiği giysiler malzeme, renk ve tarz olarak benzersizdi. Çalışmada öncelikle giyim tasarım aşamasına göre Hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri ile ilgili görsel ve literatür taraması yapılmış ve bunların günümüze entegre edilmesi için çeşitli resim, bilgi ve belgelerden oluşan bir hikâye panosu, giysi eskizi, teknik çizim hazırlanmıştır (Görsel 11-A,B).

Görsel 11. A. Hikâye Panosu; B. Giysi Eskizi ve Teknik Çizim.

Hikâye panosundaki verilerden esinlenerek, Hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetine sadık kalınarak ve günümüzün çizgilerini yansıtan güncel bir erkek milli kıyafeti tasarlanmıştır. Giysi tasarlamak bir kalıp elde etmek için istenen boyutlara göre temel bir vücut kalıbı oluşturulmuştur. Kalıpta tasarlanan kıyafette dikiş payları verilip kumaş üzerine yerleştirilerek kesim yapılmıştır. Elde edilen tasarımın üretim aşamasında tasarıma uygun kumaş seçilmiştir. Bu sebeple krem tonlarında ana kumaşta kadife, tamamlayıcı malzeme seçiminde ise kahve ve kırmızı renginde kadife kumaşlar tercih edilmiştir.

Kıyafetin yakası hanlıklar dönemi giyimlerinde çokça görülen özellikteki yaka açıklığı bırakılmış küçük hâkim yaka ile tamamlanmış, kıyafeti tamamlamak amacıyla da Hanlıklar dönemi giysilerinde görülen başlık tasarlanmıştır. Kemer kısmı ise erkek kıyafetlerinde kullanılan geometrik nakışlarla süslenip kenarları altın renkli desenlerle tamamlanmıştır (Görsel 12). Ayrıca kıyafetin sırtına makine dikişle Göktürk tamgası ve “çiçekli buta” motifi applike yapılarak işlenmiştir.

Görsel 12. Kıyafetin Ön ve Arka Görünümü

(Giysi Tasarımı: Minara GULİYEVA JAMSHIDI).

Sonuç

Azerbaycan'da hanlıklar dönemi, ulusal kimliğin erkek giyiminde nasıl sembolize edildiği ve somutlaştırıldığına dair bir giriş sunmaktadır. Bu bağlamda dönemin erkek milli kıyafet biçimleri ve erkek giyim öğeleri ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca araştırmada, Azerbaycan kimliğinin erkek çizgisi aracılığıyla miras alınma ve korunma yollarını temsil ettiği gösterilmiştir. Azerbaycan'da hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri, özellikle kültürel mirasın korunması ve ulusal kimliğin inşasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu çalışmada sunulan konular, Hanlıklar dönemi Azerbaycan erkeklerinin bölgesel giyim tarzları hakkında daha fazla çalışma gerektirmektedir. Azerbaycan Hanlıklar dönemi erkeklerinin ulusal kıyafetlerini odak noktaya alma, milli kimliğin ve vatandaşlığın en az onun kadar önem verilen daha geniş alandaki komşularıyla karşılaştırarak yapılan bir çalışmayla genişletilebilir.

Giyim sadece görünüş ve teşhir için maddi kültürün bir ürünü değildir. İnsanın sosyal hayatında önemli işlevleri vardır. Ayrıca dönemin erkek giyimi hem bir kimlik oluşturup güçlendirmenin hem de kendi kimliğinden kaçınmanın bir aracı olarak görünmektedir. Dolayısıyla kimliğin simgesi olarak giyim bir anlamlar bütünüdür ve bu anlamlar halk araştırmaları için giyimin fiziksel yönünden daha fazla bilgi sağlamaktadır.

Giyimler, herhangi bir toplumda "doğal" bir şey olarak incelenmemesi veya kabul edilmemesi gereken nesnelere aittir. Azerbaycan'da hanlık dönemi erkeklerinin ulusal kıyafeti, tarih boyunca üslup ve sunum olarak birbirleri ile tutarlı görünse de bireysel olarak birçok anlam katmanı olan dinamik bir unsur olarak incelenmeli ve tartışılmalıdır. Elde edilen sonuçlar kısa ve özdür, ancak bunların maddi kültür ve giyim tarihçesi araştırmalarının ve tartışmalarının ilerleyebileceği platformlara önemli bir katkı olacağı muhakkaktır.

Kültür tarihi açısından değerlendirildiğinde Azerbaycan'da Hanlıklar dönemi erkek milli kıyafetleri, erkeklerin toplumsal hayatları, yaşayışları, çevreleriyle olan ilişkileri ve çeşitli ritüellerin varlığı ile diğer uluslardan ayrılan farklı bir yapıda oldukları bilinmektedir. Kullanılan erkek giyim kuşamının aynı işleve sahip ancak malzemelerinin farklı olduğu düşünülürse, o dönemde giyim kültürünün ne kadar zengin olduğu görülebilir. Bu bağlamda, geçmişten günümüze Azerbaycan milli kimliğinin her unsurunun sözlü ve yazılı gelenekler yoluyla yaşatıldığını göstermektedir. Dolayısıyla sözlü ve yazılı geleneklerimizin ürünleri arasında milli kimliğimizin en küçük unsurları korunmuştur.

Geleneksel değerlerin korunması ve bu değerlerin karakterinden ödün vermeden kitlelere iletilmesi önem taşımaktadır. Kültürümüzün bu giysilerinin modaaya uygun giyim öğeleriyle birleştirilmesi ve yeni tasarımlara dönüştürülmesi, bu giysilerin özelliklerinin unutulmaması veya kaybolmaması için çok önemli ve gereklidir.

Hanlık dönemi erkek milli kıyafetlerinden esinlenerek tasarlanan bu çalışmanın, kendi tarzını yaratmak isteyen tasarımcılara farklı açılardan seçenekler sunacağı, Azerbaycan'da hanlık dönemi erkek milli kıyafetlerinin özelliklerini yansıtan daha nitelikli ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Aliyeva, N. (2019). 19.yy. Azerbaycan Geleneksel Giysi ve Motiflerinin Araştırılması İncelenmesi ve Günümüz Modasında Kullanılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil Tasarımı Anasanat Dalı.

Bünyadova, Ş. (2016). "Azerbaycan Atalar Sözlğinde Geyim ve Bezeklerin Eksi". *Azerbaycan Halçası Dergisi*, Cilt 6, № 19, ss.121-127.

Bürhaneddin, G. (1988). *Divan*, Bakü: Azereşr.

Caferoğlu, A. (1940). *Azerbaycan*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Crane, D. (2000). *Moda ve Gündemleri*, Çev.: Özge Çelik, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Davis, F. (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*, Çev.: Özden Arkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dünyamalıyeva, S. (2003a). *Moda Tarihi ve Dünya Halklarının Milli Geyimleri*, Bakü: Tefekkür.

Dünyamalıyeva, S.(2003b). *Azerbaycan Geyim Medeniyeti Tarihi*, Bakü: Nağıl evi.

Dünyamalıyeva, S. (2013). *Azerbaycan Geyimlerinin Bedii-Dekorativ Hüsusiyyetleri*, Bakü: Elm.

Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı- 2*. Ankara: TDK Yayınları.

Ergin, M. (2014). *Dede Korkut Kitabı- 1*. Ankara: TDK Yayınları.

Efendiyev, R. (1960). *Azerbaycan Maddi Medeniyet Nümuneleri*, Bakü: Azerbaycan Dövlət Neşriyatı.

Efendi, R. (1976). *Azerbaycan Dekorativ- Tetbigi Senetleri (Orta Asırlar)*, Bakü: İşıg.

Güngör, T. (2007). *Azerbaycan Dokuma Sanatında Minyatürün Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı.

Gürer Varlı, Z. (2015). *Giyimin Dili: Siyasal İletişimde Giyim Kodlarının Rolü*, İstanbul: Volga Yayıncılık.

İsmailov, M. (2014). *İlk Çağlardan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Azerbaycan Tarihi*, Türkçeye Aktaran: Vefa Kurban, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Köprülü, F. (1993). "Azerî", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB. Yayınları 2.

Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Başnur Matbaası.

Martinez, A. (2017). "Omanı Men's National Dress: Displaying Personal Taste, Asserting National Identity", *Ars Orientalis*, Vol. 47, New Research on Dress Across Asia, ss. 303-332.

Melikova, Ş. (2017). *Azerbaycan Halça Muzeyi Koleksiyasından Bedii Tikmeler*, Bakü: Azerbaycan Halı Müzesi.

Meydan, C., Guliyeva, M. (2020). "Oğuz Türklerinde Giyim Kuşam: Dede Korkut Örneği". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 169-191.

Mustafayev, C. (2016). "Şeki Şehri Hanlıklar Döneminde". *Azerbaycan Halçaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 19, ss.40-49.

Şirvani, H. (1956). *Seçilmiş Eserleri*. Bakü: AzSSREA.

Terlanov, M; Efendiyev, R. (1960). *Azerbaycan Halk Sanatı*, Bakü: Azerbaycan Uşag ve Gençler Edebiyatı Neşriyatı.

Veliyev, F., Abdulova, G. (2016). *Karabağ Geyimleri, Katalog*, Bakü: Elmin İnkişafı Fondu.